

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΙ SALAMON - ΣΟΛΩΜΟΥ ΕΝ ΚΡΗΤΗ

Ἀφορμὴν εἰς τὴν συναγωγὴν τοῦ ὕλικου καὶ σύνθεσιν τῆς παρούσης μελέτης ἔδωκεν εἰς ἐμὲ ἡ κρητικὴ καταγωγὴ τοῦ Ἐθνικοῦ Ποιητοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ¹ (1798—1857) ἔχοντας τὸν τίτλον τοῦ κόμιστος τοῦ Τορτσέλλου, ἀλλὰ καὶ εὐγενοῦς καὶ κόμιστος Κρητός². Εἰς τοὺς τίτλους τούτους εὐγενείας δὲν ἔδωκεν ὁ ποιητὴς μεγάλην σημασίαν, ὑπῆρξε δὲ ἐποχὴ, καθ' ἣν καὶ ἀπέβαλε τὸν τοῦ κόμιστος³, ἀλλ' εἰς τὴν κρητικὴν του καταγωγὴν δὲν ἔμεινε, φαίνεται, ἀσυγκίνητος, ὡς δεικνύει τὸ ἴδιόν του ἔργον⁴. Οὐδ' ἠδύνατο νὰ μείνῃ ξένος πρὸς τὴν Κρήτην, ἀφοῦ στενότερος ὑπῆρξεν ὁ δεσμὸς αἵματος τῶν περισσοτέρων ζακυνθίων οἰκογενειῶν πρὸ τοὺς οἰκιστάς, πολυαριθμούς εὐγενεῖς Κρήτας, τοὺς μετὰ τὴν ἄλωση τῆς μεγαλονήσου (1669) δευτέραν πατριδα εὐρόντας τὸ ἄνθος τῆς Ἀνατολῆς⁵.

¹ Τὸ ἐπίθετον ἐξεφέρετο ἰταλιστὶ *Salamon*, *Salamon(e)*, *Salomon(e)*, *Solomos* ἑλληνιστὶ δὲ *Σαλαμός*, *Σόλεμος*, καὶ *Σολωμός*. Ὑπάρχει καὶ γραφὴ *Σολομός*, ἡ ὀρθότερα, ἀλλὰ μὴ ἐπικρατήσασα. Ὁ Ἐθνικὸς Ποιητὴς ἔγραφεν ἑαυτὸν *Salamon*, *Σολομόν* καὶ *Σολωμόν*· τὸ τελευταῖον τοῦτο καὶ ἐπεκράτησεν.

² Περὶ τοῦ τίτλου εὐγενείας τοῦ Σολωμοῦ καὶ τοῦ οἰκογενειακοῦ του δένδρου ὄρα τὴν λαμπρὰν μελέτην τοῦ Λεωνίδα Χ. Ζώη, Ἱστορικαὶ σημειώσεις οἰκογενείας Σολωμοῦ, εἰς τὸ Πανηγυρικὸν τεύχος ἐπὶ τῇ ἑκατονταετηρίδι τῆς γεννήσεως τοῦ Ἐθνικοῦ Ποιητοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ, ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ Τυπογραφείου Παρασκευᾶ Λεωνῆ 1903, ἐν σελ. 33—52 (καὶ περαιτέρω — 72 βιογραφικὰ τοῦ Ποιητοῦ).

³ Κατὰ τὴν Ἑλλην. Ἐπανάστασιν τὸν Ὑμνον εἰς τὴν Ἐλευθερίαν ἐξέδωκεν ἄνευ τίτλων κλπ. «ἔγραψε Διονύσιος Σολωμός».

⁴ Ἐκτὸς τοῦ ἡμιτελοῦς «Κρητικοῦ», ἔγραψε καὶ τοὺς γνωστοὺς στίχους ὅπου λέγει

Ἡ Κρήτη ἡ γῆ εἶναι τῆς ἀνδρείας
γὰ ξαναπὲς το, ἀντίλαλε ἱερό, τῆς ἐκκλησίας!

⁵ Περὶ τῶν σχέσεων Κρήτης-Ἑπτανήσου ἐγράφησαν πολλὰ ἀλλ' ἀσυστηματοποίητα, πρβλ. Ζώη ν, Ἔνθ' ἄν. σ. 37—38, Σπ. Δεβιάζη, Οἱ Κρήτες ἐν Ἑπτανήσῳ, περ. Κρητικὸς Ἀστὴρ Χανίων Γ' (1909) σ. 467, 475 κά. Ἐκ τῆς μελέτης ταύτης μεταφέρονται καὶ ὅσα περὶ τοῦ λειψάνου τοῦ κρητὸς Ἁγίου Ἰωσήφ ἐγράφησαν κά. προστιθεμένων νέων στοιχείων εἰς τὴν τελευταίαν μελέτην τοῦ Λ. Χ. Ζώη, Κρήτες ἐν Ζακύνθῳ Ε Ε Κ Σ [=Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Κρητικῶν Σπουδῶν] Α' (1938) σ. 293 κ. ἐ. Πρόσθετες ἀκόμη Λ. Χ. Ζώη, Κρήτες κληρικοὶ ἐν Ζακύνθῳ, «Κρητικὴ Στοά» Β' (1909) Ἡράκλειον, σ. 94—6.— τοῦ αὐτοῦ, Κρήτες καλλιτέχνηται ἐν Ζακύνθῳ . . . αὐτόθι Γ' (1911) σ. 70—74.— τοῦ αὐτοῦ, Νικηφόρου Σκωτάκη μητροπολίτου Κρήτης διαθήκη περ. Χριστιανικὴ Κρήτη Α' (1912) Ἡράκλειον σ. 508—18.— S. Marinatos, Une émigration de Crète en Céphalonie au XVIIe siècle, Byzantion X (1933) σ. 591—9.

Κρής τὴν καταγωγὴν λοιπὸν φέρεται ὁ ποιητὴς καὶ μάλιστα ἐκ τῆς ἐν Σητεία οἰκογενείας *Salamon*, ἡ τοιαύτη δὲ προέλευσίς του ἀπησχόλησε πολλοὺς μέχρι σήμερον μελετητὰς καὶ λογίους¹.

Τὶ ἀπέμεινε σήμερον ἐν Κρήτῃ ἐκ τῆς οἰκογενείας *Salamon-Salamon*-*Σαλαμοῦ*; Ἐκτὸς τοῦ τάφου *Βοῖλα Σητείας*², καὶ μιᾶς οἰκίας ἐν *Χανδοῦ*, κἀνὲν μνημεῖον δὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν μεγάλην καὶ πολὺκλαδον οἰκογένειαν. Τὸ ἐπίθετον παραδόξως ἐσώθη ἐν *Μυλοποτάμῳ*, καθ' ἃ μ' ἐπληροφόρουν ἤδη ἀπὸ ἑτῶν³. Ἦδη δὲ ἀπὸ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὄρχομένου μαρτυρεῖται ἐν *Σφακίοις* «ἄνωθεν πρὸς ἄρκτον τοῦ χωρίου *Κομιτάδων βρύσι* καλουμένη *τοῦ Σολωμοῦ*»⁴.

Τὸ ἐπίθετον *Σολωμός* εἶναι ἤδη συχρὸν ἐν Ἑλλάδι, ἀπαντῶμενον ἐκτὸς τῆς *Ζακύνθου*, ἐν *Κεφαλληνίᾳ*, ἐν τῇ ἀπωρισμένη ὑπὸ Κρητῶν *Νάξῳ*,⁵ ἐν τῇ *παροικίᾳ* τῆς Ὀδησσοῦ⁶, κἀ. *Τοπωνύμιον* δ' ἀκούεται ἐν *Κορίν-*

¹ Γ. Ἰ. Διανουδάκη, Οἱ πρόγονοι τοῦ Σολωμοῦ περ. Κυριακὴ τοῦ Ἐλευθέρου Βήματος ἀριθ. 16, 27 Μαρτίου 1927 σ. 2β καὶ Ἐμ μ. Ἀγγελάκη. Ὁ Διονύσιος Σολωμός, περ. Ἰόνιος Ἀνθολογία ΣΤ' (1932) σ. 61—4. Αἱ ἀνωτέρω ἐργασίαι στηρίζονται ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν δημοσίευσιν τῶν ἐπιτυμβίων ἐπιγραφῶν *Βοῖλα Σητείας* καὶ περιγραφὴν τοῦ σχετικοῦ μνημείου ὑπὸ *Στεφάνου Ξανθοῦ διδου*, Χριστιανικαὶ Ἐπιγραφαὶ ἐκ Κρήτης, περ. Ἀθηνᾶ ΙΕ' (1903) σ. 77—80, ἄνευ τῆς καταλλήλου μνείας.

² Περὶ τούτου περαιτέρω.

³ Περὶ τῆς ἐπιβιώσεως τῶν ἐπιθέτων εὐγενῶν κρητικῶν οἰκογενειῶν ἐν Κρήτῃ διέλαβεν ὁ Στ. Ξανθοῦ διδης, Σημείωμα διὰ τὰ οἰκογενειακὰ ἐπώνυμα, Ἀρετίου, Χριστ. Κρήτη Α' (1912) σ. 375—7 ὑποστηρίξας ὅτι τὰ σφζόμενα ἐν Κρήτῃ ἐπώνυμα ἄρχοντοπούλων δὲν φέρουν οἱ ἀπόγονοι των, ἀλλ' οἱ δουλοπάροικοι των κ.ά. Τοῦτον ἀντέκρουσεν ὁ Π. Ρεδιάδης γράφων περὶ Μ. Βερνάρδου τοῦ Κρητῆς *ΕΕΚΣ Α'* (1938) σ. 65—7. Σημειωτέον ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ αἰμίμ. Ξανθοῦ διδης παρεδέχθη ἄλλοτε ὅτι οἱ σημερινοὶ Βαροῦχαι τῆς Κρήτης καὶ Κεφαλληνίας (μεταφυτευθέντες ἐκεῖ περὶ τὸ 1770) εἶναι ἀπόγονοι τῶν εὐγενῶν Βαρουχῶν ὅρα Στ. Ξανθοῦ διδου, Οἱ ἄρχοντες Βαροῦχαι ὡς φρουδάρχαι (ἀνατύπωσις ἐκ τῶν Παναθηναίων) ἐν Ἀθήναις 1908 ἐν σ. 30. Ἐκεῖ ἐκλαβάνεται *contestabile* τις Βαρούχας ὡς εὐγενῆς, ἐνῶ ἦτο ἀπλοῦς *privilegiato*. Σήμερον ἔτι ὑπάρχουν ἐν Κρήτῃ καὶ *Καλέργηδες*, Βαροῦχαι (καὶ Βαρουχάκηδες), *Λίτινες* (Λίθινοι), *Σκορδύληδες*, *Καφάτοι* κ.ά. πολλοὶ φερώνυμοι τῶν εὐγενῶν τιμαριούχων τῆς ἐνετοκρατουμένης Κρήτης.

⁴ *Κ. Κριτοβουλίδου*, Ἀπομνημονεύματα τοῦ περὶ ἀνξαρτησίας ἀγῶνος τῶν Κρητῶν ἐν Ἀθήναις 1859, σ. 287 ὑποσημ. πρβλ. καὶ Ἐμ μ. Γ. Γενεράλι, Γεωγραφία τῆς Κρήτης 1891 σ. 53.

⁵ Ἐν *Νάξῳ* συναντῶμεν τὸ 1816 *Γεράσιμον Σολωμόν* προστατευόμενον ἄγγλον. Πρβλ. Π. Κοντογιάννην, ἐν Ἀθηνᾶς ΚΘ' (1917) σ. 74 Α' (1918) σ. 85.

⁶ Θεόδωρος Σολωμός γράφει καὶ ἐκδίδει τὸ 1898 ὄραιοις διὰ τὴν Κρήτην στίχους. Πρβλ. Ν. Τωμαδάκη, *ΕΕΚΣ Α'* (1938) σ. 517.

θω, βαπτιστικὸν δ' ὄνομα ἐν Κύπρῳ¹. Ἦδη τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα (1080) εἰς χρυσόβουλλον λόγον τοῦ αὐτοκράτορος Νικηφόρου Γ' τοῦ Βοτανειάτου περὶ τῆς Μονῆς Βατοπεδίου ἀπαντᾶται ἡ φράσις « . . . κτήμασι τῆς εἰρημένης μονῆς ἦγουν τὸ κατὰ τὸ περιθώριον, ὃ τοῦ *Σαλαμᾶ* καλεῖται »².

Κατὰ τὸν λεξικογράφον τῆς ἐνετικῆς διαλέκτου « *Salamon* s. m., Salamone o Sermone, pesce di mare, detto da Linneo Salmio Salar. Questo Pesce si trova ne' mari d' Europa e d' Asia, e alla fine dell' inverno rimonta i fiumi, come il Reno di Germania. A noi perviene salato in barili. »³ Ἐπομένως ὁ σολωμὸς ἰχθύς δὲν ἐφαρεῦετο ἐν Βενετία ἀλλ' ἦτο γνωστὸς ὡς ἀλίπαστον. Εἰς τὸν σολωμὸν αὐτὸν ἐνόμιζον καὶ οἱ ζακύνθιοι Salomon ὅτι ὄφειλον τὸ ἐπώνυμον, δι' ὃ καὶ ἐζωγράφησαν τὸν ἰχθύν εἰς τὸ οἰκόσημόν των⁴. Πράγματι ὅμως τὸ ἐν Κρήτῃ οἰκόσημόν των δὲν ἐδείκνυε παρᾶστασιν ἰχθύος.⁵

Ἄλλ' ἐν Κρήτῃ, ἐν Σητεία, ἐν αὐτῇ τῇ χώρᾳ τῆς γεννήσεως τῶν Salamon, C. *Salamon* ἐκαλεῖτο τὸ Σαλμώνειον ἀκρωτήριο ἄλλο ἀπὸ τὸ C. *Sidero* (Κάβο Σίδερο) ὅ τῆς σήμερον, Κάβο-Πλάκα σήμερον ἀκουόμενον⁷.

Ἡ παλαιότερα περὶ τούτου μαρτυρία εἶναι ἡ τοῦ ἀπ. Λουκά « ὑπεπλεύσαμεν τὴν Κρήτην κατὰ *Σαλμώνην*, μόλις τε παραλεγόμενοι αὐτὴν ἦλθομεν εἰς τόπον τινὰ καλούμενον Καλοῦς Λιμένας, ᾧ ἐγγὺς ἦν πόλις *Λυσαία* » (Πράξεις κζ', 8).

Capo Salamon σημειοῦν καὶ οἱ γνωστοὶ εἰς ἐμὲ χάριται τῆς Ἐνετοκρατίας, ὡς οἱ τοῦ IZ' αἰῶνος τοῦ Padre Cosmografo *Coronelli*, ὁ τοῦ

¹ Α. Κ. Χ ο ὄ μ η, Βαπτιστικά ὀνόματα, Δ I E E A' (1892) σ. 349—51, σ. 350.

² Μ ι χ α ἤ λ Γ ο ὄ δ α, Βυζαντικὰ ἔγγραφα τῆς ἐν Ἄθῳ Ἱερᾶς Μονῆς Βατοπεδίου, E E B Σ Γ' (1926) σ. 121. Τοῦτο πάντως φαίνεται δύσκολον νὰ ὀφείλεται εἰς Σαλαμὸν τινα. Τὸ ἐν Κύπρῳ τοπωνύμιον ἢ Σ α λ α μ ι ο ὄ ὀφείλεται εἰς τὴν ἐκεῖ Σαλαμάδα, Σαλαμίνα. Πρβλ. Σ. Μ ε ν ἄ ρ δ ο ν, ἐν Ἀθηνᾶς I H' (1906) σ. 329.

³ G. B o e r i o, Dizionario del Dialetto Veneziano, Venezia 1829, ἐν λέξει.— Κατ' Ἀ γ α θ. Ξ η ρ ο υ χ ἄ κ η ν, τὸ Ἐμπόριον τῆς Βενετίας μετὰ τῆς Ἀνατολῆς E E K Σ A' (1938) σ. 32, s a l u m i ἐκαλοῦντο ἐνετιστὶ « παστὰ ψάρια ἀλυμυρὰ ἐξ Ἐνετίας ».

⁴ Le Poète Solomos était-il sain d'esprit ? par le dr. S. N. L i b e r a t o, Athènes 1935, ἐν σελ. 3 ἔγχρωμον.

⁵ Τὰ οἰκόσημα τῶν ἐν Κρήτῃ Salamon ὄρα παρὰ G. G e r o l a, Mon. Veneti nell'isola di Creta IV (1932) σ. 280—81 καὶ 292.

⁶ Ἐκ τῆς ἐκεῖ Ἱ. Μονῆς Ἀγίου Ἰσιδώρου, περὶ ἧς μακρὰ συζητήσεις διαφόρων λογίων ἄλλοτε. Πρβλ. προχείρως Ν. Ἱ. Π α π α δ ἄ κ η, Ὁ Ἅγιος Ἰσιδωρος καὶ ἡ Ἀκρωτηριανὴ περ. Δρηρος A' (1938) σ. 219—23.

⁷ Captan T. S p a t t, Χάρτης τῆς Κρήτης (1852) κ. ἄ.

Marco Boschini (1655), και ὁ τοῦ *Ortelius* (1572) «C. Salamone, olim Samonium Pro(montorium)».

Εἰς ἐμὲ δὲ θὰ ἐφαίνετο πιθανώτερον ὅτι ὀφείλουν οἱ Salamone τὸ ἐπώνυμον εἰς τὸ ὁμώνυμον ἀκρωτήριον ἢ εἰς τὸν παστὸν ἰχθύν.

Βεβαιώτερον ὁμως φαίνεται ὅτι εὐρισκόμεθα πρὸ ἑβραϊκοῦ ὀνόματος *Σολομών*—*Salamón*, οὐδ' εἶναι ἀπίθανον ἢ φέρουσα τὸ ἐπώνυμον οἰκογένεια νὰ ἐξεχριστιανίσθῃ¹. Ὅτι δ' ἑβραϊκὰ ὀνόματα φέρουν οἰκογένειαι χριστιανικαὶ προχείρως δεικνύει καὶ ἡ ἑλληνικὴ οἰκογένεια *Λευῆ* καὶ τὸ ἐν ἀκρωτηρίῳ τῆς Κυδωνίας χωρίον *Ἀρώνη* (ἐκ τοῦ Ἀαρώνη—ης) > στ' Ἀαρώνη > στ' Ἀρώνη > τ' Ἀρώνη οὐδ. καὶ ὁ κάτοικος Ἀρώνης καὶ ἐξ αὐτοῦ πάλιν οἰκογεν. ἐπώνυμον). Ὅτι δ' ἐξεφέρετο ὁ Σολομών ἐν Κρήτῃ Σολομῶς (ὡς θὰ ἦτο, κατὰ τὴν ἱστορικὴν ὀρθογραφίαν, ἢ ὀρθοτέρα γραφῆ) ἀποδεικνύει τὸ καὶ σήμερον παροιμιῶδες ἐν Κρήτῃ «ἔ[χ]ει τοῦ Σολομοῦ τὸ νοῦ», ὅπου Σολομῶς εἶναι ὁ σοφὸς Σολομών.²

Β'

Γνωστὸν εἶναι ὅτι πολλοὶ ἠσχολήθησαν ἐν Εὐρώπῃ μὲ τὴν γενεαλογίαν καὶ ἐραλδικὴν καὶ πολλαὶ πλάναί εἰσεχώρησαν εἰς τὰς σχετικὰς μελέτας, ἄλλαι ἐκ συμφέροντος τῶν ἀπογόνων, ἐπιθυμούντων ν' ἀναγάγουν τὴν ἑαυτῶν καταγωγὴν εἰς ὅσον ἔνεστιν ἀρχαιοτέραν καὶ ἔνδοξοτέραν οἰκογένειαν, καὶ ἄλλαι ἐκ τῆς ἀνάγκης τῆς ἀναπληρώσεως τῶν — φυσικῶ τῶ λόγῳ — σκοτεινῶν διαλειμμάτων τῆς ἱστορίας, διὰ συναρτήσεων μὴ ἐπιδοκιμαζομένων ἀπὸ τὴν αὐστηρὰν ἔρευναν.

Οἱ ἀσχοληθέντες μὲ τὴν γενεαλογίαν τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ ἔλαβον βεβαίως τὰς σχετικὰς πληροφορίας ἀπὸ αὐτὴν ταύτην τὴν οἰκογένειαν τοῦ Ποιητοῦ. Πρῶτος γράψας δὲ περὶ κρητικῆς καταγωγῆς τῶν Σολωμῶν, εἶναι, νομίζω, ὁ *Ἰάκωβος Πολυλάς*³, τὸν ὁποῖον ἀκολουθοῦν

¹ Τοῦτο ὑπέδειξε μοι εὐστοχώτατα ὁ καθηγητὴς κ. Κουκουλιές.

² Πρβλ. τὸ ἐπ' ἐσχάτων χρονογράφημα τοῦ εἰς λαμπρὰν κρητ. διάλεκτον γράφοντος ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Λ ο υ λ ο ὕ δ α, ὁ Σολομῶς ἐλ. Βῆμα τοῦ Λαοῦ, Χανιά 12 Αὐγ. 1938 σ. Λαβ.

³ Διονυσίου Σολωμοῦ τὰ εὐρισκόμενα, Κέρκυρα 1859, ἐν σ. γ' τῶν Προλεγομένων. «Οἱ πρόγονοί του εἶχαν ἔλθει ἀπὸ τὴν Κρήτη, ταῖς ἀρχαῖς ἐκεῖνου τοῦ αἰῶνος [IΗ'], καὶ ἐσυναριθμήθησαν εἰς ταῖς σημαντικώτεραις οἰκογένειαις τοῦ τόπου». Ὅς φαίνεται καὶ ἐκ τῆς παρουσίας μελέτης ὁ Πολυλάς δὲν ἦτο καλῶς πληροφορημένος ἐν προκειμένῳ.

ἐπεκτεινόμενοι ὁ Σπ. Δεβιάζης¹, ὁ Α. Ζώης² μελετηταὶ αὐτῶν τούτων τῶν ὑπαρχόντων ἐν Ζακύνθῳ ἐγγράφων³.

Οὕτω μανθάνομεν ὅτι «ἀρχαῖον ὄνομα ἔφερε *Κεντρόνικος Βαρβολάνος* ἐκ Σαλέρνου, πόλεως Μεγάλης Ἑλλάδος ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἰταλίᾳ» καὶ ὅτι «μετέβη ἐν ἔτει 715 (!) εἰς Ἑνετιάν καὶ κατόκησε τὸ πρῶτον ἐν τῇ ἐνετικῇ πόλει Ἡρακλεία ἢ Νέα πόλει. Μεταξὺ τῶν κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους καὶ μέχρι τῆς ΙΑ' ἑκατονταετηρίδος διακριθέντων ἀναφέρεται *Βιδάλις ὁ Γ'* ἐκλεχθεὶς τῷ 963 πατριάρχης τῆς Γράδου, ἕτερός τις *Πέτρος* τοῦνομα ἐκλεγείς τὸ 1026 δόγης τῆς Ἑνετίας καὶ μεταλλάξας εἰς *Σάλαμον* τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα, τούτου δ' ἐγγόνῃ ἐγένετο ἡ μήτηρ τοῦ ἁγίου Γεράδου Σαργέδου, ἐπὶ ἀρετῇ φημιζομένη, καὶ τέλος *Φίλιππος*, ὅστις ἐν ἔτει 1312 συνεισηνεγκε χρήματα ἱκανὰ πρὸς ἴδρυσιν τῆς ἐν Ἑνετίᾳ εὐεργετικῆς μονῆς τῶν Ἁγίων Ἀνδρέου καὶ Μάρθας. Τοῦ οἴκου τούτου παραφύας, ἄγνωστον κατὰ τίνα χρόνον, μετεφυτεύθη εἰς Κρήτην»⁴.

Πάντα τὰ ἀνωτέρω ἀμάρτυρα ὄντα καὶ ἀναπόδεικτα καὶ ὑποπτα εἶναι καὶ δι' ἐμὲ ἀπαράδεκτα καὶ διὰ τοὺς λόγους οἱ ὅποιοι θὰ προστεθοῦν περαιτέρω. Ἀφορῶσι πιθανώτατα εἰς τοὺς Salamon τῆς Ἑνετίας, οἰκογένειαν ὄντως *nobile*, δυναμένην ν' ἀνάγῃ ὅσον θέλει ἀπώτερον τὴν ἑαυτῆς καταγωγὴν, καὶ νὰ διακημίζῃ τὴν προῖστορίαν τῆς ρίζης της, ἀλλ'

¹ Σπυρ. Δεβιάζης, Οἱ πρόγονοι τοῦ Σολωμοῦ, περ. Ἐθνικῆ Ἀγωγή Α' (1898) σ. 56—9. Ἐκεῖ ὁ Δεβιάζης ἀσχολεῖται ἐκτενῶς μὲ τὸν Ἰωάννην-Ἀρσένιον Σολωμόν, μὴ ὄντα πρόγονον τοῦ Ποιητοῦ, ἀναγνωρίσαντα τοὺς τίτλους εὐγενείας του διὰ τῆς ἀπὸ 7 Ἰανουαρίου 1697 διατάγματος του δόγη Αἰνῖσε Mocenigo. Τμήματα τοῦ ἐγγράφου τούτου (ἀναδημοσιευθέντος καὶ ὑπὸ τοῦ Ζώη, Πανηγυρ. τεύχος σ. 40—2) μεταφράζει προσθέτων καὶ νέας πληροφορίας (οἷαι αἱ περὶ Ἰωάννου Μάρκου Σολωμοῦ, υἱοῦ Νικολάου, ὑπὸ Ζώη ἐνθ' ἀν. σ. 39—40 γνωσταὶ γινόμεναι) ὁ αὐτὸς Σπ. Δεβιάζης, Οἱ Κρήτες ἐν Ἐπτανήσῳ, περ. Κρητικὸς Ἀστὴρ Γ' (1909) σ. 492α—3α. Σημειωτέον ὅτι ἡ ὑπὸ Α. Χ. Ζώη ἀναδημοσίεσις τοῦ ἐγγράφου γίνεται ἄνευ μνείας τοῦ πρώτου ἐκδότου καὶ ἄνευ διορθώσεως καὶ αὐτῶν τῶν τυπογραφικῶν παραραματίων τοῦ Δεβιάζης (πρβλ. Κρητικὸν Ἀστὴρα, Ἐνθ' ἀνωτ. σ. 492β ἐν ὑποσημειώσει).

Τὴν ἐργασίαν τοῦ Δεβιάζης ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν ὁ Κ. Παλαμάς βιογραφῶν τὸν Ἐθνικὸν Ποιητὴν ἐν τοῖς προλεγόμενοις τῆς ἐκδόσεως τῶν ἔργων ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ Μαρασλῆ, σ. η' (ἐν Ἀθήναις 1901).

² Ζώης, Ἐνθ' ἀνωτ. σ. 33—52.

³ Ἡ βῆσις καὶ τῶν δύο πραγματειῶν εἶναι συλλογὴ ἐπισήμων ἐγγράφων ὑπὸ τὸν τίτλον *Sommario degli Attestati del fu Capitano Gio: Marco Salamon*, σφζομένη παρὰ τῇ δίδι Νανῶ Δημητρίου Λούντζη-Σολωμοῦ, ἦν καὶ ἐγὼ εἶδον τὸ θέρος τοῦ 1936 ἐν Ζακύνθῳ διατρίβων.

⁴ Δεβιάζης, Ἐθνικῆ Ἀγωγή Α' (1898) σ. 56α καὶ Ζώης, Πανηγ. τεύχος σ. 53.

ἡ ἐκ τῆς οἰκογενείας ταύτης καταγωγή τῶν ἐν Κρήτῃ Salamon δὲν μαρτυρεῖται κατὰ τρόπον ἐπιστημονικῶς ἀξιόπιστον. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι οἱ Ἑνετοὶ ἤθελον ν' ἀνάγουν καὶ αὐτῶν τῶν ἀπογόνων τῶν ἐκ Κων/πόλεως ἐλθουσῶν οἰκογενειῶν τῶν ἀρχοντοπούλων τὴν καταγωγὴν εἰς τὴν Ἱταλίαν καὶ τὴν ἀρχαίαν Ρώμην ἀκόμη. Ὅπωςδὴποτε ἡ πραγματικότης ἠνάγκασε τὸν κυρίαρχον ν' ἀναγνωρίσῃ ὅτι μεσοῦντος τοῦ 15^{ου} αἰῶνος εἶχον ἐξελληνισθῆ οἱ τε κρηῖτες καὶ ἑνετοὶ εὐγενεῖς¹, ὡς ὁμολογεῖ εἰς τὴν ἐκθεσίαν του τὸ 1584 ὁ σύνδικος *Giulio de Garzoni* γράφων «*Li nobili cretensi et veneti, hano la loro origine d'Italia, ma tanto invecchiata ch'essi ancora si possono nominare greci*»².

Ἡ πρὸ ἐμοῦ ἔρευνα ἔδωκε στοιχεῖα πρὸς σχηματισμὸν τοῦ οἰκογενειακοῦ δένδρου τοῦ Ἑθν. Ποιητοῦ, ἀπὸ τοῦ ὑστάτου τῶν Σολωμῶν Δημητρίου († 1883) μέχρι τοῦ κατὰ 1372 ἀπαντωμένου Ἀγγέλου.

Περαιτέρω θὰ προσπαθίσωμεν νὰ συναγάγομεν τὰς διεσπαρμένες περὶ Salamon εἰδήσεις καὶ νὰ καθορίσωμεν πόσαι οἰκογένειαι τοιαῦται συναντῶνται ἐν Κρήτῃ, ποῦ εἶχον τὰ κτήματά των καὶ τί ἀπέγιναν μετὰ τὴν ἄλωσιν, ἐπὶ πλέον δὲ ἐκ ποίας ἐξ αὐτῶν κατάγεται ὁ Ζακυνθινὸς οἶκος τοῦ Ἑθνικοῦ ἡμῶν ψάλτου.

Καὶ πρῶτον ἀπαντῶμεν Salamon ἐν Κρήτῃ κατὰ τὸν 14^{ον} αἰῶνα ἤδη πρῶτον: ὁ Μᾶρκος Σαλαμὸν ἰδιοκτῆτης πλοίου ἐφόρτωσεν ἐμπορεύματα τοῦ Νικ. Μπόνου διὰ νὰ τὰ μεταφέρῃ εἰς Ἑνετίαν «1317, Νοεμβρίου 13, Nicolaus Bono . . . mercimonia posuit partim in navi da Cha Zane et partim in navi *Marci Salamon*, pro conducendo ipsa Venecias»³. Πείθομαι ὅτι τὸ πλοῖον ἦτο μᾶλλον κρητικόν, ἀλλ' ἡ μαρτυρία δὲν θὰ ἦτο ἀσφαλής, ἂν ὑπῆρχε μόνη.

«1356 Ἰουνίου 11. Ὁ Μᾶρκος Σαλαμόν, ἐνοικιαστὴς τοῦ χωρίου Βασιλιῆς⁴ ἀντὶ ὑπερπύρων 307 ἐτησίως, παραπονεῖται διὰ τὸ ὑπέρογκον μισθῶμα, μὴ δυνάμενος νὰ πληρώσῃ οὐδὲ τὸ ἥμισυ. Πρὸς συμπλήρωσιν δὲ τοῦ μισθώματος εὐρίσκειται εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ καταβάλλῃ καὶ τὸ εἰ-

¹ Περὶ τῶν αἰτίων τοῦ ἐξελληνισμοῦ των ἐξήνεγκον ἤδη τὴν θεωρίαν ὅτι ὀφείλεται αὕτη εἰς τὴν ἐπιβληθεῖσαν τοῖς ὀρθοδόξοις σνάναν καὶ τοὺς μικτοὺς γάμους. Ὅρα Ν. Β. Τομαδάκη, Σλάβοι ἐν Κρήτῃ Ε.Ε.Κ.Σ. Α' (1938) σ. 246 σημ. 1.

² Ἀγαθ. Ξηρουχάκη, Ἡ Βενετοκρατούμενη ἀνατολὴ Κρήτῃ καὶ Ἑπτάνησος . . . μετὰ κριτικῶν σημειώματος Νίκου Βέη . . . ἐν Ἀθήναις 1934, ἐν σ. 251.

³ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας Α', τεύχος II, 1933 ἀποφάσεις Μείζονος Συμβουλίου, ἐκδίδοντος Σ. Μ. Θεοτόκη, ἐν σ. 94.

⁴ Οἱ Βασιλιῆς εἶναι χωρίον τῆς ἐπαρχίας Τεμένους Ἡρακλείου, τῶς Δήμου Ἀρχανῶν, ἔχον κατὰ τὴν τελευταίαν ἀπογραφὴν (1928) 240 κατοίκους.

σώδημα τιμαρίων του ἐν τῇ περιοχῇ Σητείας. Πρὸς τοῦτο αἰτεῖται ὅπως τῷ ἐπιτροπῇ νὰ μεταφέρῃ κατ' ἔτος εἰς Χάνδακα τὸ ἕτερον ἡμῶν τῶν σιτηρῶν τὰ ὅποια παράγονται εἰς τὸ τιμᾶριόν του Σητείας, τὰ ὅποια, ὡς ἀνέφερον, ἀνέρχονται εἰς 400 περίπου σταρὰ σίτου καὶ βρώμης»¹.

Περαιτέρω «1361, Μαρτίου 9. Διατάσσεται ἡ ἐξέτασις τῆς ὑποθέσεως τοῦ Ἁγαπητοῦ Λογκοβάρδου, τοῦ ὁποίου κατεχράσθη δύο τιμᾶρια (σερβενταρίας) ὁ Ἅγγελος Σαλωμών πατριὸς αὐτοῦ, ὅτε ἦτο ἀκόμη εἰς μικρὰν ἡλικίαν, συμφωνοῦντος πρὸς τὴν γνώμην τοῦ συμβουλίου τοῦ δουκὸς καὶ τῶν συμβούλων καὶ τῶν ἀκροατῶν τῶν ἀποφάσεων (auditori noni)»².

Ἐν τῇ Ἱ. Μονῇ Τράχηλα Σητείας ἀνεγνόσθησαν χαράγματα τοῦ 1499, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ τὸ

Hic fuit Maria S. Archontopoula
Marcu[s] Salamon[i]os

ἀναφερόμενον εἰς ἐπισκέπτas τῆς Μονῆς *Μαρίαν* καὶ τὸν πατέρα της (Ἱ) *Μᾶρκον Σαλαμόν*³.

Ὀλίγα ἔτη μετὰ ταῦτα ἀπαντῶνται οἱ Σολωμοὶ τοῦ περιφήμου μνημείου εἰς Βόιλα Σητείας⁴. Εἰς τὸν δίκλιτον ναὸν τοῦ Ἁγ. Γεωργίου καὶ εἰς τὸ δυτ. παρεκκλήσιον, εἰς κτιστὸν τάφον, ἄνωθεν τοῦ ὁποίου σχηματίζεται δι' ἀναγλύφου περιθωρίου κόγχη καμαρωτῆ⁵ «ἐν τῷ τυμπάνῳ τῆς ἀψίδος ταύτης εἰκονίζεται ἐφ' ὕψοις ἡ Θεοτόκος καθημένη παιδοφοροῦσα τὸν Χριστὸν ἐπὶ τῶν γονάτων· ἄνωθεν δ' αὐτῆς ἐντὸς δίσκου δύο ἀγγέ-

¹ Ἐνθ' ἄνωτ. τόμος Β' Θεσπίσματα τῆς Βενετικῆς Γερουσίας ἐκδίδοντος Σ. Θεοτόκη τεύχος II 1937, σ. 32. Τὸ ἔγγραφον δημοσιεύεται μόνον ἐν τῇ ἑλληνικῇ ταύτῃ περιλήψει.

² Ἐνθ' ἄνωτ. Β', II σ. 82. Καὶ τοῦτο μόνον ἐν περιλήψει. Ὁ Ἅγγελος Σολωμὸς συμπάπτει μὲ τοὺς Anzolo καὶ Angelo τῶν δύο γενεαλογικῶν δένδρων, χρονολογικῶς τοῦλάχιστον.

³ Μιχ. Καταπότη, Μονὴ Τράχηλα ἢ τῆς Κυρίας Φανερωμένης, περ. Μύσων Α' (1932) σ. 33—7, ἐν σ. 36.

⁴ Τὸ χωρίον Βόιλα ἀνήκει εἰς τὸν Δήμον Πραισοῦ καὶ ἀπέχει ὀλίγα λεπτά τοῦ μεγάλου χωρίου Χαντρά. Μετὰ τὸ 1897 σχεδὸν ἐξέλιπεν. Σημειοῦται ἐν τῷ μεγάλῳ χάρτι τῆς Κρήτης τοῦ Capt. T. Spratt (1852).

⁵ Ἡ περιγραφὴ ἐπὶ λέξει κατὰ Ξανθοῦ διδην, ἐν Ἀθηνᾶς ΙΕ' (1903) σ. 77—9, ὅθεν ἀντιγράφει καὶ ὁ Ἁγγελάκης. Πρβλ. καὶ Giuseppe Gerola, Monumenti Veneti nell'isola di Creta II (1908) σ. 339, ὅπου περιγραφὴ τῶν τοιχογραφιῶν, ἃς βλέπει ὁ ἀναγνώστης καὶ ἐν πίνακι 17 τοῦ αὐτοῦ τόμου. Πρβλ. αὐτόθι σ. 306 σημ. 1 καὶ 362 σημ. 1. Τὰς ἐπιγραφὰς πρῶτος ἐδημοσίευσεν ὁ Ξανθοῦ διδης, Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 77—9 (ἐν σ. 78 πίναξ), εἶτα δ' ὁ G. Gerola μετὰ βελτιώσεων, Ἐνθ' ἄνωτ. IV (1932) ἀριθ. 19 καὶ 20 σ. 592—3.

λων στηθάγια. Καὶ δεξιόθεν μὲν τῆς Θεοτόκου εἰκονίζεται ἀνὴρ ὀδηγῶν πρὸς τὴν Παναγίαν γυναῖκα λευχειμονοῦσαν (τὴν θανοῦσαν σύζυγον;) καὶ χειραγωγοῦσαν παιδίσκην (τὴν θανοῦσαν παιδίσκην Μαρίαν;) ἀριστερὰ δὲ προσέρχονται ἄλλαι γυναῖκες μελανειμονοῦσαι (αἱ συγγενεῖς πιθανῶς τῆς θανοῦσης). Κατωτέρω ἢ ἐξῆς ἐπιγραφή εἰς τέσσαρας λαμβανόμενους τριμέτρους

† Ω τίμβε πικρὲ καὶ πολλῶν πόνων γέμω(ν)
 ἔχω σε καὶ βλέπω σε ἔχθρῶν καὶ φίλον.
 Φίλον μὲν ὡς ἔχοντα τοὺς πεφειλμένους
 ἔχθρῶν δὲ ὡς φθείροντα αὐτῶν τ(ὰ κά)λλει¹.

... Εἰς τὸν συνεχόμενον δυτικὸν τοῖχον, ἄνωθεν τοῦ δυτικοῦ ἄκρου τοῦ τάφου (τῆς κεφαλῆς τοῦ νεκροῦ) εἶναι εἰκονισμένος ὁ νεκρὸς μικρᾶς κόρης, ἐξηπλωμένος ἐπὶ τοῦ νεκρικοῦ κραββάτου ἐν προθέσει, ὀπισθεν τοῦ ὁποίου πολὺς κόσμος καὶ ἰδίᾳ γυναῖκες ἴστανται, κοπτόμεναι καὶ ὀλοφνρόμεναι ἄνωθεν δὲ τῆς παραστάσεως ἢ ἐπιγραφῆ»

«*Μαρίας* ἢ θανὴ ἔγγωνος τῆς *Μαρί(ας)*
 ἔκοιμήθη ἐτῶν Γ', ἡμέρα σαββάτῳ ΑΨΞ'
 σεπτεμβρίου Κ...»²

«Ἀριστερὰ τῆς προηγουμένης εἰκόνης τῆς Παναγίας ἐπὶ μέλανος ἐδάφους, ἀναγινώσκονται, ἐφ' ὕγραῖς ἀμυδροῖς, λευκοῖς γραμμασι»³.

«[αφ]ιγ' Ἀπριλίου κε' ἔκοιμήθη
 Γεώργιος ὁ Σαλαμὸς καὶ δέησις
Μαρίας τῆς αὐτοῦ ἥς ΚΑΙΜ—Ρ
 Ν Η ΛΟΥ Ε ΧΙ ΡΙΧΣΡ »⁴.

¹ Ἀθηνᾶ ΙΕ' (1903) σ. 78, πίναξ Γ' ἀρ. 4. Τὸ χαριέστατον τοῦτο ἐπίγραμμα θὰ ἠδύνατο οὕτω ν' ἀποδοθῆ εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς:

Τάφε πικρὲ, τάφε, πολλοὺς πόνους γεμίτε,
 σὲ παίρνω καὶ σὲ βλέπω καὶ γὰρ ἔχθρὸ καὶ φίλο·
 γὰρ φίλο τί κρατᾷς τοὺς πολυαγαπημένους,
 ἔχθρὸ γιὰτὶ χαλᾷς, τάφε, τὲς ὁμορφίεσ τῶν!

Salamon ἀραγὲ τις ἦτο τοῦ ἐπιγράμματος συνθέτης, προσιωπιζόμενος τὸν μετὰ τρεῖς ὀλοκλήρους αἰῶνας Λιονύσιον;

² Τὴν ἐπιγραφὴν δημοσιεύω κατὰ Gerola (σ. 592—3) ἐπιφέροντα «Evidente anche la Maria nostra a dieci anni, sulla fine del settembre (il 21 o il 28) del 1560 apparteneva alla stessa famiglia dei Salamón». Ἡ ἐπιγραφή ἐδημοσιεύθη μετὰ παραλλαγὰς ἀπὸ τὸν Ξανθοῦ διδῆν (σ. 79, Πίναξ Γ' ἀρ. 5, σ. 78), ἰδόντα κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν ἀντὶ «Σαββάτου» «Τρίτης».

³ Ξανθοῦ διδῆν, Ἔνθ' ἄνωτ. σ. 79.

⁴ Gerola, IV, σ. 592.—Ὁ Ξανθοῦ διδῆν σ. 79 πιθανωτέραν θεωρεῖ

Ἐκ τῆς οἰκογενείας ταύτης τῶν ἐκ Σητείας Σολωμῶν ἐθεωρήθη τὸ πιθανώτερον ὅτι κατάγεται ὁ κλάδος τοῦ Ἐθνικοῦ Ποιητοῦ¹.

Ὅποσδήποτε τῆς αὐτῆς οἰκογενείας φαίνονται οἱ ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ αἰῶνος καταγραφόμενοι τιμαριοῦχοι Σητείας, ἐμφανισθέντες κατὰ τὴν ἐπιθεώρησιν τῆς καβαλαρίας Σητείας τὸ 1582 ἔτος:

Messer *Zuane Salamon* de Mes. Piero
 » *Piero* » de ser Zuane
 » *Marco Salomon* » » »

οἵτινες ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ συντηροῦν ἀνὰ ἓνα ἵππον², ὄντες μεταξὺ τῶν συγγενεῖς (Ἰωάννης υἱὸς Πέτρου καὶ οἱ υἱοὶ του Πέτρος καὶ Μάρκος).

Δὲν γνωρίζομεν ἂν μεταξὺ τῶν παρουσιασθέντων κατὰ τὴν ἐπιθεώρησιν τῆς καβαλαρίας τοῦ Χάνδακος ὑπῆρχον Salamon καὶ ποιοὶ, ἀφοῦ ὁ Καστροφύλακας μόνον τῶν τῆς Σητείας κατέγραψε λεπτομερῶς τὰ ὀνόματα. Κατέγραψεν ὅμως ὁ αὐτὸς λογιστὴς τοὺς εὐγενεῖς καὶ τιμαριούχους Χάνδακος (1583) καὶ ἐσημείωσε:

«Candia anime di nobili et feudati:

Messer *Marco Salamon* fo de messer Marin

» *Anzolo* » » » » *Zuane*»³.

Δυνάμεθ' ἀκόμη νὰ προσθέσωμεν Salamon τινας κοῖτης εἰς τοὺς ἤδη σημειωθέντας. Ὁ εἰς ἐπροτάθη διὰ τὴν ἐπισκοπὴν Ἀρκαδίας «1400 indict. II die 14 Martii. Infrascripti fuerunt se scribi ad probam Episcopatus Arcadiae Insulae Cretae [1] . . . 2] Ven. V. Fr. *Thomas Salamon* s. Micaelis Ord. Praedicatorum, Magister Philosophiae»⁴.

τὴν χρονολογίαν τῆς ἐπιγραφῆς ὡς τοῦ ἔτους 7018 (=1510), ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἤδη ἀπίθανον, τῆς ἀραβικῆς ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως χρονολογίας οὔσης ἀπὸ μακροῦ ἐν χρήσει ἐν Κρήτῃ. Ἄλλως τε εἰς τὴν προηγουμένην ἐπιγραφὴν ἡ χρονολογία ΑΦΞ' εἶναι μὲν μ' ἑλληνικὰ γράμματα ἀλλ' οὐκ καὶ ἀπὸ κτίσεως κόσμου.

¹ Οἱ Λιανουδάκης, Ἀγγελάκης κ. ἄ. θεωροῦν τὸ πρᾶγμα (ἐνθ' ἄνωτ.) ἀσφαλές. Προηγουμένως ὁ Εὐανθοῦδιδης (ἐνθ' ἄνωτ. σ. 80) θεωρεῖ τὸ πρᾶγμα «ἀβέβαιον».

² Οὗτοι καταγράφονται κατὰ τὸ ἐν τῷ ΙΑΚ (=Ἱστορικῷ Ἀρχεῖῳ Κρήτης) ὑπάρχοντι ἀντιγράφῳ ἐν carta 136 τῆς Descrizione di Candia (1583) τοῦ P. Castrofìlica. Τὸ σχετικὸν τμήμα ἐνετιστὶ ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Μιχ. Καταπότη, P. Castrofìlica περὶ Σητείας, περ. Μύσων Β' (1933) σ. 251, ἑλληνιστὶ δ' ὑπὸ Ἀγαθ. Ξηρουζάκη, Ἱστορικὰ σημειώματα καὶ Στατιστικαὶ πληροφορίαι Κρήτης κατὰ τὸν Καστροφύλακα, περ. Κρητικὰ Α' (1933) σ. 123.

³ Carta 91 τοῦ ἐν τῷ ΙΑΚ χειφου. Πρβλ. καὶ Ἀγαθ. Ξηρουζάκη, Ἡ Βενετοκρατουμένη Ἀνατολὴ . . . σ. 41.

⁴ Flaminio Cornelius, Creta Sacra, Venetiis 1755 II σ. 130.

Μετὰ δύο καὶ ἡμισυ αἰῶνας δεῦρ ἐν Ἱταλίᾳ ὁ Κρηὶς *Jacopo Salamon* γεννηθεὶς τὸ 1626 ἐν Χάνδακι «nobili Salamoniiorum colonio genere», γενόμενος εἶτα δομινικανὸς μοναχὸς καὶ μετὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Τούρκων ἀποδημήσας εἰς τὴν Ἱταλίαν, ὅπου — ἐν Παταυίῳ — ἐσπούδασε καὶ ἐγένετο διαπρεπὴς θεολόγος καὶ ἐπιγραφολόγος¹.

Φραγκίσκος Σαλομών, νοδάρως Χάνδακος κατὰ τὰ ἔτη 1601—1632 περιλαμβάνεται εἰς πίνακα Κρητῶν συμβολαιογράφων τῆς Ἑνετοκρατίας, ὃν τὰ ἀρχεῖα ἐσώθησαν ἐν τῷ Archivio Notarile τῆς Ἑνετίας². Τὰ σωθέντα τῶν συμβολαίων του ἔχουν γραφῇ ἰταλιστί, ἀλλὰ τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι ὁ νοδάρως οὗτος ἦτο ἰταλὸς καὶ ἠγνόει τὴν ἑλληνικὴν, ἀφοῦ καὶ ἄλλοι συνάδελφοὶ του ἑλληνεζ ἔγραφον καὶ ἰταλιστί ἢ μόνον ἰταλιστί.

Ἄπλως ἀναφέρονται, ἀνευ ἄλλων εἰδήσεων, οἱ *Νικόλαος Salamon* (ἀνεψιὸς τοῦ *Μάρκου* avogador de Comun 1580), ὃς ἀσχολούμενος μὲ τὰ γράμματα, *Χριστόφορος* τις ἱερεὺς καὶ *Νικόλαος*, *Ἀντόνιος*, *Ἰάκωβος* μοναχοί³. Περὶ τοῦ Ἰακώβου τούτου δὲν γνωρίζομεν ἂν ταυτίζεται μὲ τὸν ἀνωτέρω μνημονευθέντα δομινικανὸν ἐπιγραφολόγον· τοῦτο ὁμως εἶναι τὸ πιθανώτερον.

Ἐὰν τέλος ὁ *Michiel Angelo Salamone*, περὶ οὗ εὐδρισκομένου ἐν Ζάρα, γίνεται λόγος ὡς ἐφευρέτου δηλητηρίου δυναμένου νὰ καταστρέφῃ τὸν ἐν Κρήτῃ τουρκικὸν στόλον (1650—51)⁴, εἶναι τῶν κρητικῶν οἰκονομειῶν *Salamon* γόνος, ἄγνωστον.

Γ'

Γνωρίζομεν ὅτι κατὰ τὴν ἐν Κρήτῃ ἐνετοκρατίαν οἱ εὐγενεῖς ἦσαν τριῶν εἰδῶν:

1) Οἱ εὐγενεῖς τῆς μητροπόλεως, οἱ ἀποστελλόμενοι ὡς δοῦκες, ῥέκτωρες, σύμβουλοι, προνοηταὶ καὶ ταμίαι καὶ εἰς ἄλλα τινὰ εἰδικὰ λειτουργήματα στρατιωτικὰ χρησιμοποιοῦμενοι, ἅτινα καὶ ἐξήσκουν ἐπὶ τῇ

¹ N. Comneni Paradozoli, Historia Gymnasii Patavini, Venetiis 1726 II σ. 230.—Κ. Ν. Σάθας, Νεοελληνικὴ Φιλολογία Ἀθ. 1868 σ. 237 καὶ Στέφ. Ξανθοσίδου, Χριστ. Ἐπιγραφαὶ τῆς Κρήτης Ἀθηνᾶς ΙΕ' (1903) σ. 80. Περβλ. καὶ G. Gerola, Mon. Veneti IV, σ. 592.

² Α. Χ. Ζώης, Πανηγ. τεύχος σ. 42, ἀντλῶν τοῦτο ἐκ τῶν Sommario degli Attestati κλπ.

³ Σπυρίδωνος Μ. Θεοτόκη, Εἰσαγωγή εἰς τὴν ἔρευναν τῶν μνημείων τῆς ἱστορίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ἰδίᾳ τῆς Κρήτης ἐν τῷ Κρητικῷ ἀρχεῖῳ τοῦ Βενετικοῦ Κράτους ἐν Κερκύρα [1926] 4ο σ. 99, ἐν σ. 83.

⁴ Secrets d'Etat de Venise par Vladimir Lamansky, Saint-Petersburg, 1884, ἐν σ. 129, 139, 140.

βάσει διατάγματος (capitularium) ἐφ' ὄρισμένον χρόνον, οἱ πολιτικοί, δι-
 ετιάν ἢ τριετιάν. Οὗτοι ἐπανακάμπτοντες εἰς τὴν Μητρόπολιν εἶχον πάλιν
 τὰ δικαιώματά των ἐν τοῖς συμβουλίοις καὶ ταῖς ἀρχαῖς τοῦ κέντρου.
 Τὰ δ' ἀξιώματα, ἅτινα οἱ εὐγενεῖς οὗτοι ἐνέμοντο καὶ ἐξήσκουν δὲν ἐδί-
 δοντο ποτὲ εἰς ἰταλοὺς ἔχοντας τὰς δύο ἐπομένους εὐγενείας. Τοσαύτην δὲ
 σημασίαν ἔσχεν ὁ περιορισμός, ὥστε εἰς αὐτὸν ὀφείλεται κατὰ μέγα μέ-
 ρος ἢ κατὰ τῆς Μητροπόλεως κρητικῆ ἐπανάστασις τοῦ 1363 (Δημοκρα-
 τία τοῦ Ἀγίου Τίτου), ἔργον τῆς μὴ ἀρκουμένης εἰς τὰς καστελλανίας ἐν-
 τοπίου ἀριστοκρατίας. Εἰς μόνον κρητικὸς οἶκος ἠξιώθη τῆς ἐγγραφῆς εἰς
 τοὺς εὐγενεῖς τῆς Μητροπόλεως, ὁ τοῦ Ἀλεξίου Καλέργη, ὁ ἀποβὰς τὸ
 στήριγμα τῶν τυράννων ἐν Κρήτη.

2) Οἱ ἐνετοὶ εὐγενεῖς τοῦ Βασιλείου τῆς Κρήτης (nobili veneti del
 Regno di Candia) οἱ καὶ ἀποτελοῦντες τὸ μέγα Συμβούλιον ἐν τῇ νήσῳ,
 οἱ περισσότεροι ἰταλοί, ἀλλὰ καὶ τινες ἐκ τῶν ἀρχοντοπούλων καταγόμε-
 νοι. Οὐδὲν δηλαδὴ ἐσημαίνειν ὁ χαρακτηρισμὸς nobile veneto ὡς πρὸς
 τὴν ἐθνικὴν καταγωγὴν τῶν εὐγενῶν τούτων τιμαριούχων, τῶν νεμομέ-
 νων τὰ μεγαλύτερα φέουδα καὶ τὰ πρωτεύοντα τῶν ὑπολειπομένων ἀξι-
 ωμάτων τῆς πολιτείας, καὶ

3) Οἱ κρήτες εὐγενεῖς τοῦ βασιλείου Κρήτης (nobili cretesi del Re-
 gno di Candia), οἱ πολλοὶ καταγόμενοι ἐκ τῶν φεουδαρχικῶν βυζαντια-
 κῶν οικογενειῶν τῆς Κρήτης, μετὰ γενναίαν δ' ἀντίστασιν τῶν πρώτων
 τῆς ἐνετοκρατίας αἰῶνων ἐπιτυχόντες τὴν κατοχὴν δευτερευόντων καὶ
 μικροτέρων τιμαρίων, καὶ τὸ δικαίωμα ἐπὶ δευτερευουσῶν θέσεων τῆς
 πολιτείας, ὅσας δὲν ἐνέμοντο οἱ nobili veneti. Εἰς τὴν τάξιν ταύτην ἀνή-
 κουν καὶ πολλοὶ ἰταλοὶ τὴν καταγωγὴν, τέκνα καὶ ἀπόγονοι τῆς Ἐνετίας,
 ἀποικισθέντες εἰς Κρήτην, ἢ αὐτῶν τούτων τῶν nobili veneti τοῦ Βασι-
 λείου τῆς Κρήτης.

Διὰ τὰ ἔχη τις συμπληρωμένην τὴν εἰκόνα, πρέπει νὰ προσθήσῃ
 τοὺς ἀρχοντορρομαίους ἢ χαρισμένους (=privilegiati, graziati) λεγομέ-
 νους, προνομιούχων τάξιν ἄνευ φεούδων μὲν, ἀλλὰ στρατευσόμενῃ χωρὶς
 νὰ ἀγγαρεύηται καὶ μετέχη τῶν βαρειῶν ὑποχρεώσεων τῶν παροίκων
 (villani), καὶ τὰς ποικίλας ὑποχρεώσεις τῶν ἐμπόρων καὶ πολιτῶν τῶν
 ἀποτελούντων ἀστικὴν τινα ὑποτυπώδη τάξιν, περιορισμένων ὑποχρεώ-
 σεων καὶ δικαιωμάτων¹.

Ἐὰν τ' ἀνωτέρω ληφθοῦν καλῶς ὑπ' ὄψιν, ἀποκλείεται ἡ ὑπόνοια
 ὅτι ὁ ἐν Κρήτῃ οἶκος τῶν Σαλαμῶν προέρχεται ἐκ μεταφυτεύσεως αὐ-
 τῆς ταύτης τῆς μητροπολιτικῆς οικογενείας, διὰ παραμονῆς τινος τῶν
 ὑπηρετησάντων ἐν Κρήτῃ εὐγενῶν τῆς Μητροπόλεως Salamon. Ἄλλωςτε

¹ Περὶ βλ. προχείρως Ξηροῦ χάκην, "Ἐνθ' ἀνωτ. σ. 30—1.

ὁ γνωστός ἡμῖν δοῦκας τῆς Κρήτης, 183ος κατὰ σειράν, *Nicolaus Salamonius* (1580—2)¹, διαδεχθεὶς τὸν Ἐρμόλαον Τιέπολον καὶ ἀντικατασταθεὶς διὰ τοῦ Νικολάου Δονάτου, εἶναι πολὺ μεταγενέστερος τῶν σημειωθέντων ἤδη Σαλωμῶν ΙΕ' καὶ ΙΣ' αἰώνων.

Ἀπεναντίας ἐκ τοῦ πολυτίμου Χρονικοῦ τοῦ *Trivan*² γνωρίζομεν ὅτι κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα μία τῶν 32 οἰκογενειῶν τοῦ Χάνδακος τῶν ἔχουσῶν τὴν *nobilitatem venetam* ἦτο καὶ ἡ τῶν *Salamon*. Ἀντιθέτως δ' οὔτε εἰς τὴν Σητεῖαν οὔτε εἰς Ρέθυμνον, οὔτε εἰς Χανιά ὑπῆρχον *nobili veneti Salamon*³.

Εἰς τὴν οἰκογένειαν ταύτην ἀνῆκεν ἀναμφιβόλως ὁ προσημειωθεὶς Ἰάκωβος Σαλαμών, θεολόγος καὶ δυτικὸς μοναχός.

Τοῦτο μόνον τὸ παράδοξον, ἀλλ' οὐκ ἀνεξήγητον συμβαίνει, ὅτι ὁρθόδοξος φαίνεται ὁ ἐκ τῆς οἰκογενείας ταύτης καὶ διαφορετικῶν πηγῶν γινωσκόμενος *Antonio Salamon*, ὅστις τὴν 20 Αὐγούστου 1669 μέλος τοῦ *Magior Consiglio di Candia* ὄν, δὲν ἐδέχθη τὰς προτάσεις τοῦ Μ. Βεζύρου περὶ παραμονῆς ἐν Κρήτῃ μετὰ τὴν παράδοσιν τῆς πρωτευούσης, ὅπως ἄλλωστε ὀλόκληρον τὸ Μέγα τοῦτο τοῦ Χάνδακος Συμβούλιον διὰ 45 ψήφων⁴. Περιέργως ἔχομεν καὶ μεταγενεστέρην περὶ τοῦ Ἀντωνίου Σολωμοῦ τούτου εἶδησιν, ἐξ ἑπτανησιακοῦ ἐγγράφου. Τὴν 2 Αὐγούστου 1684 εὗρισκόμενος ἐν Κρήτῃ ἐκλέγεται ἐπίτροπος τοῦ πρῶην Κισάμου Φιλοθέου Παγᾶ πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν δικαιωμάτων του κατὰ τοῦ πρῶην Κρήτης Νικηφόρου Σκωτάκη⁵.

Υἱὸς τοῦ εὐγενοῦς τούτου Ἀντωνίου καὶ τῆς Ἀρτέμιδος Μαυρικίου, εὐγενοῦς Κρήσης, φαίνεται ὁ γνωστός ἡμῖν *Ἰωάννης - Ἀρσένιος*, ὁ δι' ἀναφορᾶς του τοῦ 1697 ἔτος ζητήσας ἀπὸ τὸν προβλεπτὴν Ζακύνθου τὴν ἀνανέωσιν τῶν οἰκογενειακῶν του τίτλων⁶, ἀφοῦ εἶχεν ἤδη τιμηθῆ διὰ

¹ Fl. Cornelius, *Creta Sacra* II σ. 431.

² Περὶ τῶν ἐν τῷ Χρονικῷ τούτῳ (οὗ ἀντίγραφον ἔχομεν ἐν τῷ Ι Α Κ) περιλαμβανομένων, τῆς ἀξίας των καὶ τῆς χρησιμοποίησός του ὑπὸ τοῦ Σ π. Ζ α μ π ε λ ί ο υ ὄρα Ν. Β. Τομαδάκη, Ἀντωνίου Τριβάν διηγήσεις περὶ Κρήτης, περ. Νέα Ἐστία ΙΒ' (1932) σ. 846—52.

³ σ. 14—5 τοῦ χειροφου Ι Α Κ.

⁴ σ. 106 τοῦ αὐτοῦ χειροφου. Πρβλ. καὶ Ernst Gerland, *Histoire de la noblesse crétoise au moyen âge*, Paris 1907 σ. 213.

⁵ Ζ ώ η ς περ. Χριστ. Κρήτη Α' (1912) σ. 508. Περιέργως εἶναι ἡ ἐπιστροφὴ εὐγενοῦς ἐνετοῦ εἰς Κρήτην, δι' ἡμᾶς μὴ δυναμένους νὰ τὴν αἰτιολογήσωμεν.

Καὶ ὁ Φιλόθεος Παγᾶς καὶ ὁ Νικηφόρος Σκωτάκης ἐγένοντο, ἐπίσκοπος ὁ εἷς καὶ μητροπολίτης ὁ ἄλλος, μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ὅρα τὰ σημειωθέντα ὑπ' ἐμοῦ σχετικῶς ἐν Ε Ε Β Σ Ι' (1933) ἐν σ. 197—8 καὶ 223.

⁶ Ζ ώ η ς, Ἐνθ' ἀν. σ. 40.

τοῦ τίτλου τοῦ εὐγενοῦς καὶ κόμιστος Μομεμβασίας διὰ τοῦ ἀπὸ 7 Ἰανουαρίου 1697 δουκικοῦ διατάγματος¹. Ἐκεῖ ἀναγινώσκουμεν ὅτι «La famiglia del fedel Gio. Arsenio Salamon, che tra quelle di Candia vanta illustri natali e distinte e speciose benemerenze...».

Ἄν ἔτυχε καὶ ἀναγνωρίσεως τῶν κρητικῶν του τίτλων ὁ μαχητὴς οὗτος ἀγνοεῖται. Πάντως εἶναι ἄσχετος πρὸς τοὺς προγόνους τοῦ Ἐθνικοῦ Ποιητοῦ καὶ κακῶς ἀναφέρεται μεταξύ των. Ἐπίσης κακῶς συνήχθη τὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ Salamon τῆς Ζακύνθου ἐπέρασαν εἰς τὴν νῆσον, ἀφοῦ ἔμειναν ἐπὶ τινα χρόνον εἰς τὴν Πελοπόννησον. Οἱ ἀμεσώτεροι πρόγονοι τοῦ Ποιητοῦ ἐνεγράφησαν μεταξύ τῶν τιμαριούχων τῆς Ζακύνθου ἀπὸ τοῦ 1670².

Καὶ αὐτὰ μὲν περὶ τῶν nobili veneti Salamon.

Ἄλλὰ τὸ Χρονικὸν τοῦ Trivan πληροφορεῖ ἡμᾶς περὶ τῆς ὑπάρξεως καὶ οἰκογενείας *cittadini* Salamon ἐκ τῶν ἐκπεσουσῶν τῆς εὐγενείας. Ποῦ ὑπῆρχεν ἡ οἰκογένεια αὕτη, ἐν Χάνδακι ἢ Σητεῖα δὲν λέγει³. Εὐλογώτερον εἶναι νὰ πιστεύσωμεν τοὺς ἐν Σητεῖα μᾶλλον Salamon, τοὺς ὁποίους αἰῶνα περίπου προηγουμένως εὔρομεν κατέχοντας οὐχὶ φέουδον ἀλλ' ἀπλῆν *serventariani*. Εἰς τοῦτο ἐνισχυόμεθα καὶ ἐκ τῶν γνωστῶν ἡμῖν ὡς ἐγγραφέντων μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κρήτης (1670) εἰς τὸ Libro d'oro τῆς Ζακύνθου Νικολάου Σαλαμόν, υἱοῦ Φραγκίσκου καὶ Πέτρου Σαλαμόν, υἱοῦ Μάρκου καὶ ἀδελφοῦ τοῦ ἀνωτέρω Φραγκίσκου. Οὗτοι ἦσαν οὐχὶ εὐγενεῖς, ὡς καταγράφονται ἄλλαι οἰκογένειαι (*nobili*), οἷαι τῶν Μελισσηνῶν, Κορνέο, Σαργέδων κ. ἄ. ἀλλ' ἀπλῶς τιμαριούχοι (*feudati*)⁴.

Καὶ δὲν εἶναι μὲν ἄμεσος ἀπόγονος τῶν δύο τούτων Σολωμῶν ὁ Ἐθνικὸς Ποιητὴς, ἀλλ' εἶναι δισέγγονος τοῦ Φραγκίσκου Σαλαμόν, πατρὸς τοῦ Νικολάου καὶ ἀδελφοῦ τοῦ Πέτρου.

ἽΟτι καὶ ὁ πατὴρ τοῦ Ποιητοῦ ἐδικαιοῦτο τὴν *nobilitatem creten-*

¹ Δεβιάζης, Ἐθνικὴ Ἀγωγή ἐνθ' ἄνωτ. σ. 57α—58α.— Ζώης, Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 40—2.

² Ζώης, Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 36. Σημειώτεον ὅτι οἱ Νικόλαος καὶ Σπυρίδων Σολωμός, ζητοῦντες τὴν ἀναγνώρισιν τῶν προγονικῶν τῶν προνομίων κατὰ Μάρτιον 1785, ἀνέφερον ὅτι «Godevano gli ascendenti di noi oltre il freggio distinto d' antica originaria nobiltà nel Regno di Candia, l'onorifica marca ancora del feudal vassalaggio, col possesso d'una feudale Contea, posta nel regno medesimo» (ἴδε Ζώης, Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 42—3). Δὲν ὄριζον δηλαδὴ τὸν τόπον ὅπου ὑπῆρχε τό, κατ' αὐτούς, προγονικὸν φέουδον. Ἦσαν δ' οὗτοι ὁ πατὴρ καὶ ὁ ἐκ πατρὸς θεῖος τοῦ Ἐθνικοῦ Ποιητοῦ.

³ σ. 21 τοῦ χειφου.

⁴ Ζώης, Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 37—8, καὶ ἐν ΕΕΚΣ Α' (1938) σ. 293.

sem ανεγνωρίσθη πολὺ ἀργότερον. Εἰς τὴν ἀναφορὰν τοῦ Νικολάου (πατρὸς τοῦ Ἑθν. Ποιητοῦ) καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του Σπυρίδωνος Salamon ἀπὸ 9 Μαρτίου 1785 σημειοῦται «dell' avo nostro Francesco, che fù governatore! del Regno di Candia ed un altro Francesco, che fù ne' tempi anteriori Segretario Ducale nel Regno medesimo...»².

Μία ἀκόμη ἀπόδειξις ὅτι ἐν Κρήτῃ οἱ Salamon οὗτοι δὲν ἦσαν nobili cretensi εἶναι καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ δουκικοῦ γραμματέως ὅπερ ἔλαβεν ὁ πρόγονός των Φραγκίσκος Σολωμός. Γνωστὸν εἶναι ὅτι τὰ ἀξιώματα ταῦτα τὰ γραφειοκρατικά κατελαμβάνοντο μόνον ὑπὸ ἀστῶν, οἵτινες ἔδιδον καὶ τοὺς Καγγελαρίους τοῦ Κράτους.

Ὑπενθυμίζω ἀκόμη εἶδησιν ἐλάχιστα γενομένην γνωστήν, περὶ τῆς Κρήσης προμάμης τοῦ Ἑθν. Ποιητοῦ Ἀνεξήνας ὀνόματι, συζύγου τοῦ Φραγκίσκου Σολωμοῦ, υἱοῦ Μάρκου.

Ἐδημοσιεύθη³ πρὸ διετίας ἢ διαθήκη της συνταχθεῖσα ἐν Ζακύνθῳ τὴν 15 Μαρτίου 1676, ἐν ἣ ἡ «γυνὴ τοῦ ἰλλουστρε ἀφέντη Φραντζέσκο Σαλαμὸ ἀπὸ τὸ Κάστρο τῆς Κρήτης... ἀφῆνω ντόπο τοῦ θανάτου μου... καὶ τὸ ἀγαπημένο μου παιδί ὀνόματι Νικολάκης καὶ διατὶ λείπει ὁ ἀνωθὲ μου ἄνδρας εἰς τὴν Βενετία καὶ τὸ ἀνωθὲ μου παιδί εὐρίσκεται στὴ μαρμαραριὰ σκλάβος»⁴.

Παρατηρῶ πρῶτον ὅτι οὐχὶ νόμιπε ἀλλ' ἰλλουστρε, ἀποκαλεῖ τὸν σύζυγόν της Φραγκίσκον ἢ Ἀνεξήνα καὶ ὁ γράψας καὶ εἰδὼς νοδάρος. Εἶτα ὅτι ἡ γνώσις τῆς εἰδήσεως ταύτης καθιστᾷ ἀδιάσειστον τὴν βεβαιότητα ὅτι οἱ ἄμεσοι πρόγονοι τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ ἦσαν ἐγκατεστημένοι εἰς τὸ [Μεγάλο] Κάστρο τῆς Κρήτης (Χάνδακα) καὶ οὐχὶ τὴν Σητεῖαν. Πιθανῶς βεβαίως νὰ κατήγοντο ἐκ τῶν ἐν τῇ Σητεῖα συναντωμένων μέχρι τοῦ 16 αἰῶνος ὑπερμεσοῦντος, πάντως ὅμως ἡ βεβαίωσις τῆς Ἀνεξήνας «ἀπὸ τὸ Κάστρο» αἴρει πᾶσαν ὑπόθεσιν περὶ προσωρινῆς διαμονῆς τῶν ἐκ Σητείας Σολωμῶν, μετὰ τὴν κατὰ τὸν ἐνετοτουρικὸν πόλεμον καταστροφὴν τῆς Σητείας, εἰς Χάνδακα⁵. Τοῦτο ἄλλως τε ἔρχεται νὰ ἐπικυρώσῃ ἀδείασιστον γεγονός, ἡ ὑπαρξίς γνωστοτάτης μὲν, μικρᾶς ὅμως οἰκίας

¹ Ἡ κακῶς ἀνεγνωρίσθη governatore ἢ οἱ ἀπόγονοι δὲν ἐνθυμοῦνται καὶ δὲν σημειώνουν σαφῶς τί ἀξίωμα ἔφερον ὁ πάππος των.

² Ζώης, Πανηγ. τεύχος, σ. 43.

³ Α. Χ. Ζώης, «Περὶ τὸν Ἑθνικὸν ποιητὴν Διονύσιον Σολωμὸν (Second Annual Masquerade Ball et Entertainment of the Pan-Zakyntian Brotherhood of New York 1936, ἐν φύλλοις 2α, 3α, 4α, τοῦ ἐλάχιστα γνωσθέντος ἐν Ἑλλάδι λευκόματος τούτου.

⁴ Περὶ τῶν περιπετειῶν καὶ τῆς ἐξαγορᾶς τοῦ Νικολάου Σολωμοῦ τούτου ὄρα Ζώην, Πανηγ. τεύχος σ. 38—9.

⁵ Ἀγγελάκης, Ἔνθ' ἄν. σ. 64.

τοῦ Νικολάου Σολωμοῦ (θείου ἐκ πάππου τοῦ Ἐθν. Ποιητοῦ) ἐν Χάνδακι, περὶ ἧς διαλαμβάνει λίαν ἐνδιαφέρον τουρκικὸν ἔγγραφο, τὴν μετὰ φρασιν τοῦ ὁποίου ὀφείλω εἰς τὴν φιλικὴν συνδρομὴν τοῦ κ. Νικολάου Σταυρινίδου, μεταφραστοῦ τοῦ Δήμου Ἡρακλείου¹.

Διὰ τοῦ ἔγγραφου τούτου παραχωρεῖται ὁ ἐν Χάνδακι ναὸς τῆς Παναγίας τῆς Τριμάρτυρος πρὸς ἀνέγερσιν τεμένους ὀθωμανικοῦ καὶ πλουτίζεται δι' ἐκχωρήσεως ὡς βακουφικῶν διαφόρων κτημάτων ἄλλοῦ καὶ ἐν τῇ συνοικίᾳ τῆς «Κερ' Ἀγιασμένης» (;), μεταξὺ τῶν ὁποίων «κεῖται μία οἰκία πασιγνωστος μὲ τὴν ὀνομασίαν οἰκία Νικόλα Σαλαμόν, ἔχουσα οἰκόπεδον μῆκους δέκα τεσσάρων καὶ πλάτους ὀκτὼ πῆχεων, μεθ' ἑνὸς ἐν καλῇ καταστάσει καταστήματος, μᾶς ἐν καλῇ καταστάσει ἀποθήκης καὶ ἑνὸς ἐρειπωμένου ἀνωγίου δωματίου».

Τὸ γενεαλογικὸν δένδρον τοῦ Ἐθνικοῦ Ποιητοῦ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν Κρήτην δὲν εἶναι βεβαίως πλήρες, οὐδ' εἶναι εὐκόλον νὰ συμπληρωθῇ, διαχωρίζονται ὁμως διὰ τῆς παρουσίας μελέτης πολλὰ ἀμφισβητήσεις καὶ ἔρχονται εἰς φῶς διεσπαρμένα εἰδήσεις καὶ τινες νέαι. Θὰ ἦτο λοιπὸν παράλειψις ἢ μὴ περαιτέρω δημοσιεῦσις τοῦ γενεαλογικοῦ δένδρου τῆς οἰκογενείας Salomon Χάνδακος τῆς ἐχούσης τὴν nobilitatem venetam, σχηματισθέντος καὶ ἐξ ἄλλων καὶ πενιχρῶν τινων εἰδήσεων τοῦ Καστροφύλακα, κυρίως ὁμως ἐκ τοῦ περαιτέρω δημοσιευομένου αὐτοσίου ἰταλικοῦ δοκουμέντου ἐκ τοῦ «Cronaca delle nobili famiglie Venete che abitano il Regno di Candia, o mandate in colonia, o capitate in altre occasioni fino a che quel Regno passò sotto il dominio dei Turchi»².

Ὅτι δὲ ἡ οἰκογένεια αὕτη δὲν εἶναι ἡ ἰδίᾳ τοῦ Ἐθνικοῦ Ποιητοῦ, δεικνύται ἐκ τῶν διαφορῶν τῶν δύο γενεαλογικῶν δένδρων. Ἡ τοιαύτη

¹ Καὶ ἐντεῦθεν ὀφείλω νὰ εὐχαριστήσω τὸν φιλότιμον τούτον μελετητὴν τῆς ἱστορίας, διασώσαντα πλήθος τουρκικῶν ἔγγραφων τοῦ ΙΖ' αἰῶνος λήγοντος διὰ μεταφράσεως, ὧν τὴν ἐκδοσιν ἀναμένομεν πάντοτε.

² Τὸ χειρὸν περιγράφη παρ' ἡμῖν τὸ πρῶτον ὑπὸ Σπυριδωνοῦ Μ. Θεοτόκη, Κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Ἁγίου Μάρκου ἐν Βενετίᾳ κατ' ἐκλογὴν ἐκ τῆς VI καὶ VII ἰταλικῆς σειρᾶς, περ. Ἑλληνικά Γ' (1930) σ. 349-50. Ἐκεῖ ἐσημειώθη, ἀγνωθὸς πόθεν συμπερανθέν, ὅτι «αἱ περιγραφόμεναι οἰκογένειαι ἀπόκησαν ἐξ Ἐνετίας εἰς Κρήτην, εἶτα δὲ ἐπέστρεψαν εἰς Ἐνετίαν. Γενεαλογοῦνται μέχρι τοῦ 1625. Αἱ οἰκογένειαι αὗται ἐπέστρεψαν μέχρι τοῦ 1630». Γεγονὸς εἶναι ὅτι ἐν τῷ δημοσιευμένῳ τμήματι γίνεται λόγος περὶ φονευθέντος τὸ 1648 ἔτος Ἰωάννου Μάρκου, κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Χάνδακος.

Τὸ δημοσιευόμενον ἀντίγραφον ἐλήφθη πρὸ ἐτῶν τῇ φροντίδι τοῦ τότε ἀρχιμ. νῦν δ' ἐπισκόπου Κυθωνίας καὶ Ἀποκορώνου κυρίου Ἀγαθαγγέλου Ξηρουχάκη, γνωστοῦ μελετητοῦ τῶν τῆς ἐνετοκρατίας, τὸν ὁποῖον καὶ ἐντεῦθεν εὐχαριστοῦμεν. Τὸ χειρὸν τοῦτο ὑπαινίσσεται προδήλως ὁ Νίκος Βέης λέγων ὅτι

ὅμως παραβολή δεικνύει καὶ τὴν ἀπωτέραν συγγένειαν τῶν δύο τούτων κλάδων, προκύπτουσαν ἐκ τῆς ταυτότητος τῶν βαπτιστικῶν ὀνομάτων Μάρκος, Ἄγγελος, Ἰωάννης καὶ Νικόλαος, καὶ τῶν δύο πρώτων ὀνομάτων ἀμφοτέρων τῶν γενεαλογικῶν δένδρων (Anzolo-Zuane, Angelo-Zannachi).

Πότε ἄραγε διεσπάρθησαν οἱ ἐν Κρήτῃ Salamon εἰς τοὺς δύο κερχωρισμένους κλάδους; Ποῖος ὁ ἀρχαιότερος ἐξ αὐτῶν;

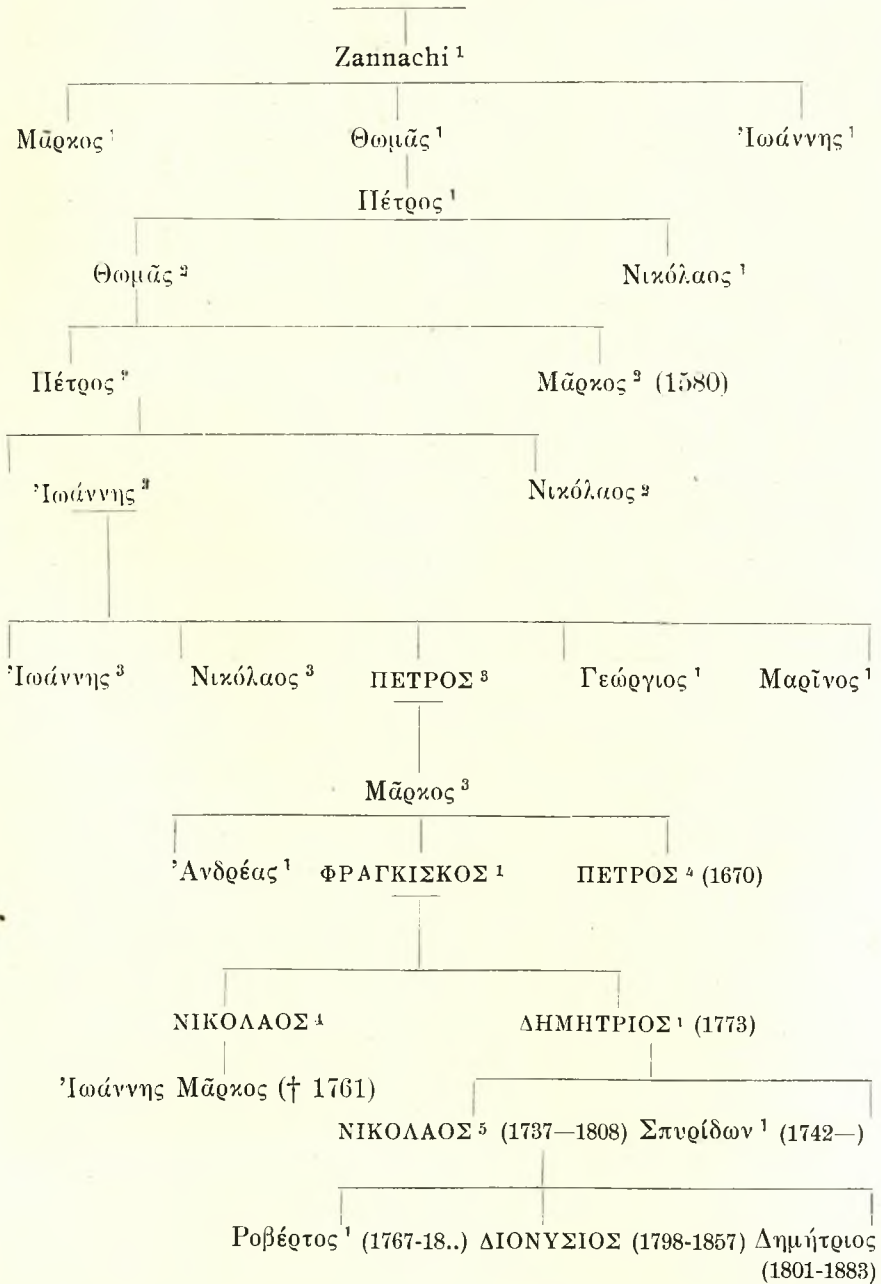
Ἐκ τῶν γενεαλογικῶν δένδρων φαίνεται ὅτι ὁ τῶν Salamon feudati ἀνήγε τὴν ἀρχὴν εἰς τὸν ΙΑ', αἰῶνα, ἐγνώριζε τὸν Ἄγγελον Salamon ζήσαντα τὸ 1372. Ὁ τῶν Salamon nobili veneti ἀνήγε καὶ αὐτὸς τὴν ἀρχὴν εἰς Ἄγγελον Salamon τοῦ ΙΑ' αἰῶνος, ἀχρονολόγητον. Ἡ σταθερωτέρα πάντως ἐκ τῶν παλαιότερων εἰδήσεων εἶναι ἡ ἀφορῶσα εἰς τὸν Μάρκον (1356) ἔχοντα φέουδον ἐν Σητεία καὶ ἐνοικιάζοντα τὸ χωρίον Βασιλιῆς τοῦ Τεμένου. Δι' αὐτό, μέχρι τῆς ἀποδείξεως τοῦ ἐναντίου, ἀρχαιότερον θεωροῦμεν τὸν οἶκον τῆς Σητείας. Ὁ δὲ σεισμός τοῦ 1508, ὁ ἐρημώσας τὴν πόλιν τῆς Σητείας καὶ τὰ περὶχωρα μέχρις αὐτῆς τῆς Ἱεραπέτρας, καὶ αἱ μετ' ὀλίγα ἔτη ἐπιδρομαὶ τοῦ Χαϊρεδδίν Μπαρμπάρουσα¹ πιθανῶς συνετέλεσαν εἰς τὴν μετακίνησιν τῶν Salamon ἐκ τῶν ἀνατολικωτέρων εἰς τὴν κεντρικὴν Κρήτην, τὸν Χάνδακα, ὅπου ἔκτοτε συναντῶνται ἀραιῶς. Καὶ ἐκ τοῦ κλάδου τῆς οἰκογενείας αὐτῆς τοῦ Χάνδακος τῆς μὴ ἐχούσης πλέον τὴν nobilitatem venetam ἐγεννήθη, ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν, ὁ πρόπαππος τοῦ Ποιοῦ Φραγκῖσκος.

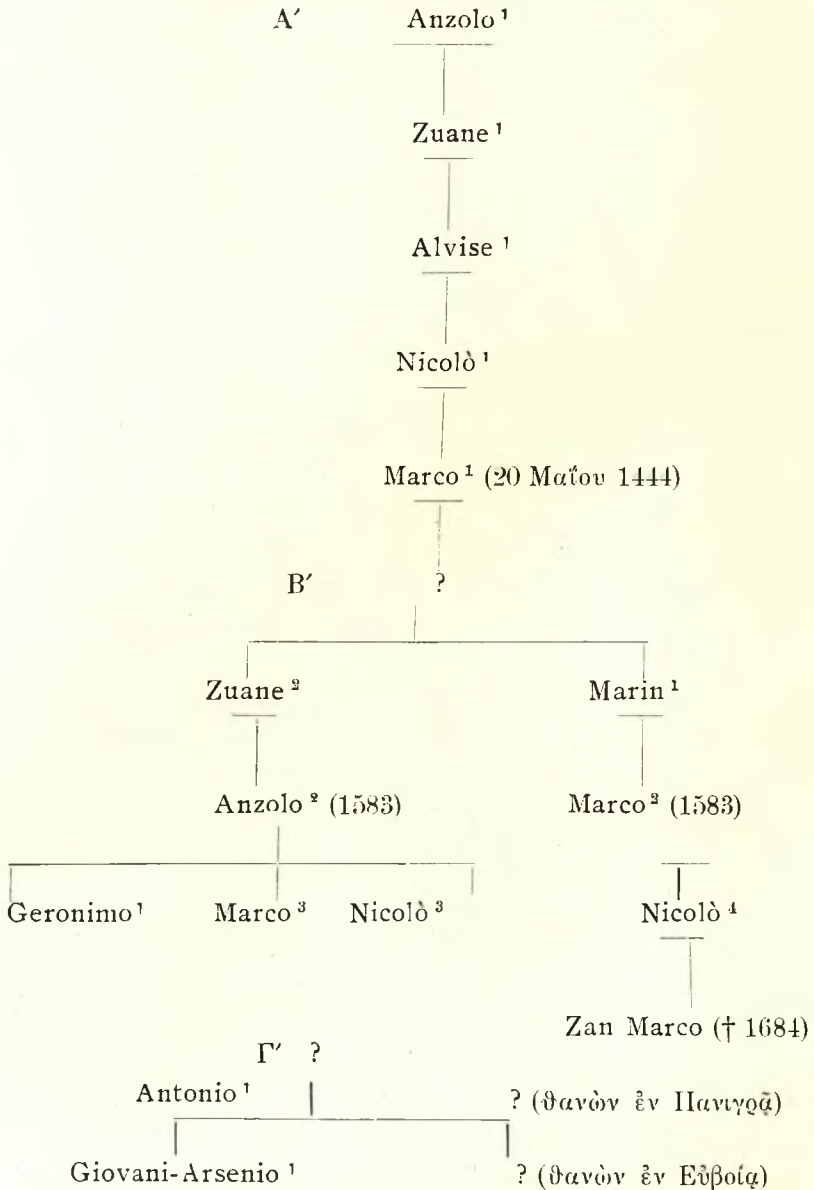
οἱ Μάρκος τοῦ Μαρίνου καὶ Ἄγγελος τοῦ Ἰωάννου Salamon «προφανῶς δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὸν οἶκον ἐξ οὗ ὁ Ἐθνικὸς ἡμῶν Ποιητής, ἀλλ' εἰς τὸν φερώνυμον βενετοκρατικὸν οἶκον, τοῦ ὁποίου περιεσώθη καὶ γενεαλογικὸν δένδρον (περὶ αὐτοῦ ἄλλοτε διεξοδικῶς) πρβλ. Ξηροουχάκη ν Ἐνθ' ἀν. σ. ιδ'. Ἐξ ἐκθέσεως τοῦ αὐτοῦ Νίκου Α. Βέη (Μάρτιος 1933) εὐρισκομένης εἰς χεῖράς μου πληροφοροῦμαι ὅτι κατέχει οὗτος ἀντίγραφα τῶν περικοπῶν ἰταλικοῦ χειρογράφου, ἀνήκοντος ἄλλοτε εἰς τὸν φιλόβιβλον οἶκον Hamilton, ἐξ οὗ δύνανται νὰ διαφωτισθοῦν τὰ κατὰ τοὺς ἐν Κρήτῃ Σολωμούς.

¹ Περὶ τε τοῦ σεισμοῦ καὶ τῆς ἐπιδρομῆς προχείρως πρβλ. Ἄ. Ν. Γιάνναρη, Περὶ Ἐρωτοκρίτου καὶ τοῦ ποιητοῦ αὐτοῦ, ἐν Ἀθήναις 1889 σ. 10—6 καὶ Ν. Β. Τομαδάκη, Τὸ τραγούδι τῆς Φιαγκούσας περ. Νεοελληνικὸν Ἄρχετον Α' (1934) σ. 64—70, κυρίως ἐν σημ. 7 τῆς σ. 65.

I Famiglia Salamon - Nobili Cretesi etc.

Ἄγγελος¹ 1372

II Famiglia Salamon Nobili—Veneti (Χάνδακος)

E Γ Γ Ρ Α Φ Ο Ν

(Biblioteca Marciana. Serie VII (Ital.) No 36 Classif. 8380, XVII)

S a l a m o n i

Se trovano descritti nelli libri dell' Avogaria de Candia :

1591, 2 Aprile Ser Geronimo de Anzolo

1598, 13 Maggio Ser Marco de Anzolo

1598, 21 Zugno Ser Nicolò de Marco

1604, 19 Ottobre Ser Nicolò de Anzolo

1621, 12 Maggio Ser Zan Marco de Nicolò. Questo morse del 1648 per una Maschellata ricevuta nella testa sopra la Breschia di Candia.

Non si ritrova che fra quelli della Colonia vi sia stata la famiglia Salamona, tutto che al tempo della guerra ve ne fossero molti che possederano feudi e Cavallaria tutto che non Nobili, alcuni de quali ripatriarono et vivono popolari, onde è da credere che siano capitati in Candia con altra occasione, perchè sino del 1444 a 20 Maggio Marco Salamon quondam Ser Nidolò quondam Ser Alvisè, quondam Ser Zuanne quondam Ser Anzolo ¹ de Candia si provò del Maggior Consiglio, come appar nell' Offizio dell'Avogaria de Comun ² oltre quelli che si trovano scritti nei libri come sopra ³.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΤΩΜΑΛΑΚΗΣ

Χανιά, Ἰούnius 1938

¹ Αἱ συντομογραφίαι τῶν προηγουμένων ὀνομάτων ἀνεγνώσθησαν εἰκοτολογικῶς.

² Πιθανῶς Candia (τὸ χει)φον ἔχει C.).

³ Ἄγνοεῖ ὁ συγγραφεὺς τοῦ παρόντος ὑπομνήματος τὴν προῦπαρξιν Σολωμῶν ἐν Κρήτῃ τοῦ 1444, περὶ ὧν ἡμεῖς διελάβομεν ἤδη.